

УДК: 37.013.79

В.В. САГУЙЧЕНКО

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Сагуйченко Валентина Володимирівна – к. філос. н., доцент кафедри філософії освіти Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Проаналізовано філософсько-освітні аспекти системи післядипломної педагогічної освіти та тенденції її розвитку у сучасних соціокультурних контекстах.

Ключові слова: філософія освіти, післядипломна педагогічна освіта, соціокультурні контексти.

Проанализированы философско-образовательные аспекты системы последипломного педагогического образования и тенденции ее развития в современных социокультурных контекстах.

Ключевые слова: философия образования, последипломное педагогическое образование, социокультурные контексты.

Analysis the philosophical and educational aspects of postgraduate teacher education and development trends it in modern sociocultural contexts was made in this article.

Keywords: philosophy of education, postgraduate teacher education, socio-cultural contexts.

© В.В. Сагуйченко, 2012

Постановка проблеми. Ключовою фігурою в реалізації реформ у системі загальної середньої освіти виступає особистість педагога і керівника загальноосвітнього навчального закладу, тому система їхньої підготовки в закладах післядипломної освіти та їхнє подальше вдосконалення у складних сучасних соціокультурних умовах, що дають можливість вченим називати наше суспільство суспільством ризику, набуває актуальності. Необхідність врахування соціокультурних контекстів у системі післядипломної педагогічної освіти, зокрема співпраці широких верств суспільства з освітньою сферою, є одним із важливих напрямків удосконалення системи післядипломної педагогічної освіти за концепцією випереджаючої освіти для сталого розвитку. Незважаючи на наявні наукові розвідки у сфері філософсько-освітніх та педагогічних досліджень інноваційного потенціалу післядипломної педагогічної освіти, проблема її системного аналізу у сучасних соціокультурних контекстах на сьогодні не вирішена. Недосконалість теоретичних обґрунтувань та практичних рекомендацій щодо впровадження інновацій в навчально-виховний процес освітньої галузі в Україні також потребує розв'язання. Передусім, це стосується вдосконалення нормативно-правового забезпечення з питань демократизації, заохочування до інновацій та впровадження інновацій загальноосвітніми навчальними закладами; орієнтації на виконання замовлення не лише держави, а й учнівської та батьківської громади, місцевої громади; модернізації змісту, форм і методів підготовки педагогів та керівників шкіл до роботи у складних соціокультурних умовах. Потребує подальшого розроблення компетентнісний підхід підготовки педагогів та керівників з питань залучення громади до освітньої діяльності; співпраця державних і громадських установ в управлінні освітою та децентралізація в управлінні загальноосвітніми навчальними закладами на принципах демократизації.

Мета дослідження. Проаналізувати стан системи післядипломної педагогічної освіти протягом усього життя у сучасних соціокультурних контекстах, визначити її функціональний потенціал та тенденції подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Корисними й важливими для дослідження є філософські засади стратегії розвитку української освіти, теоретико-методологічні засади освіти та суперечності освітньої галузі, відзеркалені в роботах В.П.Андрущенко, В.П.Беха, І.Д.Беха, С.Ф.Клепка, Б.В.Братаніча, Л.В.Губерського, І.А.Зязуна, В.Г.Кременя, М.Д.Култаєвої, В.С.Лутая, В.О.Огнев'юка, В.С.Пазенка, С.І.Подмазіна, М.І.Романенка, І.В.Степаненко, Національної доктрини розвитку освіти в Україні, яка на законодавчому рівні закріпила основні положення щодо стратегії розвитку сучасної системи освіти України у XXI столітті. Особливості існування у сучасному суспільстві ризиків досліджували британський вчений Ентоні Гідденс та німецький Ульрих Бек. Життєтворчість як важливу складову педагогічної діяльності досліджували І.Г.Срмаков, П.П.Кононенко, Л.В.Сохань. Вплив духовних, етичних та культурних цінностей на сучасну освітню галузь досліджували наші вітчизняні вчені Б.В.Братаніч, І.О.Бушман, І.Д.Денисенко, В.В.Кізіма, В.В.Корженко, В.О.Лозової, Н.В.Радіонова, О.В.Садох, І.В.Степаненко. Про важливість екології людини у сучасному суспільстві йдеться у роботах Ю.Д.Бойчука, К.І.Карпенко, О.М.Микитюка. Постійна велика увага до питань становлення високопрофесійних педагогічних кадрів прослідковується у роботах зарубіжних і вітчизняних науковців. Зарубіжні освітні концепції досліджували М.Д.Култаєва, К.В.Корсак, І.О.Радіонова. Проблеми модернізації педагогічної діяльності розглянуто в роботах В.І.Бондаря, Л.І.Даниленко, Г.В.Єльнікової, В.І.Маслова, М.М.Поташника; питання демократизації в закла-

дах загальної середньої освіти розглянуті у працях В.М.Бегея, Є.С.Березняка, В.І.Бочкарьова, Т.І.Шамової; шляхи підвищення ефективності управління закладами загальної середньої освіти в умовах інноваційного розвитку досліджували Л.І.Даниленко, Л.М.Ващенко; теоретичні засади розвитку системи післядипломної педагогічної освіти – Н.М.Клокар, М.І.Романенко, Н.Г.Протасова, О.Я.Савченко, Т.М.Сорочан, Т.І.Суценок; психологічному аспекту педагогічної діяльності присвячені роботи М.Б.Євтуха, Л.М.Карамушки, Н.Л.Коломінського, В.А.Семиченка; принципи, мета та шляхи удосконалення управлінням освітою висвітлено в працях А.І.Адамського, В.І.Бочкарьова, К.В.Корсака, І.Л.Лікарчука, А.І.Пінського; стратегічне управління досліджували І.Ансоф, В.Афанасьєв; гуманна педагогіка пов'язана із видатними вченими: В.Дільтеєм, В.І.Сухомлинським, Ш.Амонашвілі, Я.А.Коменським. Незважаючи на неоднозначне ставлення до технології А.С.Макаренка у молодого покоління вчених, важливо врахувати дієвість його технології виховання й навчання, яка останнім часом має своїх прихильників в країнах Європи, Америки, далекої Японії. На відміну від вітчизняної теорії і практики управління соціально-педагогічними системами, до яких відноситься і загальноосвітній навчальний заклад, великий досвід розвитку системи освіти має філософія зарубіжної школи, починаючи від Дж. Дьюї до сучасних представників німецької та англо-американської наукових шкіл. Європейські дослідники вивчають проблеми сучасної освіти за такими основними напрямками, як визначення стратегії розвитку, керівництво освітнім процесом, мотивація і управління персоналом; управління розвитком і комунікація, не останню роль відіграє соціальне партнерство.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження є складовою Комплексної програми «Освіта для сталого розвитку» та частиною програми науково-дослідної роботи Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за темою «Формування механізмів трансформації регіональної системи освіти на основі принципів випереджаючої освіти для сталого розвитку», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України № 537 від 19.06.2009 року. Робота над темою свідчить: найбільш проблемними у колі питань залишаються аспекти життєтворчого імперативу, етики відповідальності, філософії навчального плану, соціальних комунікацій, випереджаючої освіти, на яких є доцільність зупинитися окремо. Сьогодні ми все частіше говоримо про життєтворчий імператив безперервної освіти. У чому ж полягає його зміст, зокрема у системі післядипломної педагогічної освіти? Зміст життєтворчого імперативу у системі післядипломної педагогічної освіти, можливо, полягає у вимозі постійного саморозвитку особистості та її самореалізації у всіх сферах її життя, в тому числі і професійній. Цей імператив перегукується з головною методологічною настановою філософської антропології, сформульованої О.Ф. Больновим – вимо-

зі розгляду людини у цілісності усього того, що є. Враховуючи діалогічний підхід в управлінні післядипломною педагогічною освітою ми повинні підкреслити: згадали наша сучасна освіта є важливою соціальною комунікацією. У цьому її розумінні ми спираємося на праці Нікласа Лумана. Але хоча також підкреслити, що діалог, який виникає і підтримується в ході управління, потребує також комунікативної компетентності, яка має постійно розвиватися як на управлінському рівні, так і на рівні особистості педагога та управлінських кадрів [3]. Діалог між широкими колами громадськості і педагогами, керівниками навчальних закладів постійно вдосконалюється, дає підстави для соціального партнерства. Взаємодія освіти і громадськості можлива за умов сприйняття освіти в її антропологічному розумінні, тобто єдності її людинотворчого потенціалу і вчителів як носіїв освітньої культури і представників активної частини громадянського суспільства. Їх взаємодія є внутрішньою, сутнісною обумовленою. Виділяючи державний і регіональний рівні розвитку післядипломної освіти важливо не рахувати це анахронізмом за умов існування активного і динамічного суспільства, бо розвиток регіонального самоуправління є складовою демократії, в тому числі і в освіті. Єдність державного і регіонального рівнів післядипломної освіти дозволяє конкретизувати її завдання. Дає можливість ефективніше підтримувати зв'язок між теорією і практикою. Звертаючись все частіше до категорії філософії навчального плану післядипломної освіти, ми віддаємо перевагу аналітичній і прагматично орієнтованій філософії. У західній традиції ми спираємося на розробки теорії навчального плану в американській філософії освіти (Дьюї та його послідовники), а у вітчизняній – на праці С.Ф.Клепка. Неможливо обійти у післядипломній педагогічній освіті роль етики відповідальності: адже етика відповідальності Г. Йонаса і його послідовників є фундаментом формування нових педагогічних відносин. Отже, у післядипломній педагогічній освіті вона є не тільки предметом для засвоєння, а й життєвим принципом педагогів, дотримання її принципів є показником як особистісної, так і професійної зрілості педагога.

Неможливо сьогодні не згадати педагогічні ризики післядипломної освіти. Серед педагогічних ризиків післядипломної освіти передусім треба назвати необхідність постійного переучування, яка дестабілізує людське буття. Усі педагогічні ризики цієї освіти пов'язані із процедурами селекції знань та орієнтацій. З тим, що вона значною мірою залежить від самоосвіти і самовиховання, від людських якостей педагога, його професійного саморозуміння. Суб'єктивний чинник взагалі відіграє провідну роль у післядипломній педагогічній освіті. Узгодження освітнього і культурного потенціалу особистості з об'єктивними умовами його реалізації завжди породжує низку ризиків різного рівня, серед яких передусім треба назвати ризики пов'язані з хибним або неадекватним розумінням ситуативних і перспективних педагогічних завдань. Роль гуманістичної філософії в управлінні післядипломною педагогічною освітою все частіше акцентуєть-

ся у сучасних дослідженнях. Це дає можливість дотримуватися міжпарадигмального підходу у розгляді проблем післядипломної освіти. Гуманітарно-антропологічний напрям сучасної філософської думки можна назвати сучасною гуманістичною філософією. Нагадаю афористичний вислів Ж.П.Сартра: «Екзистенціалізм – це гуманізм». Останні дослідження дають можливість дотримуватися цієї філософії, поєднуючи її з гуманістичним змістом прагматизму та аналітичної філософії. Дослідження О.І.Адамського, В.І.Бочкарьова, Г.В.Єльнікової, К.В.Корсака, І.Л.Лікарчука дозволяють виділити філософсько-соціологічний, гуманістичний, особистісний, правовий, синергетичний, розвивальний аспекти. Розкрити реалізацію головних демократичних принципів управління навчальними закладами через впровадження державно-громадського управління. Демократизація ґрунтується на загальних управлінських принципах: партисипативності, субсидарності, рефлексивності.

Важливо підкреслити: післядипломна освіта має справу із сформованими особистостями, які одержують у системі післядипломної освіти імпульси для свого подальшого розвитку, а сьогодні і для випереджаючої освіти. Само поняття «Випереджаюча професійна освіта» пов'язана з ним термінологія не мають доки чіткої і досить однозначної визначеності, що веде до різних тлумачень, ускладнює реалізацію ідей випереджаючої освіти в педагогічній практиці. Системного дослідження проблеми випереджаючої післядипломної педагогічної освіти з точки зору сутнісних характеристик, їх дії, умов прояву і результативності досі не проводилося. Хоча для цього спонукають якісно новий ідеал характеру значущості особистості педагога і керівника в житті суспільства ризику і неготовність системи післядипломної педагогічної освіти сьогодні до підготовки таких спеціалістів. Викладачі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти розуміють об'єктивну наявність багатоваріантних рішень в усіх сферах педагогічної і управлінської діяльності, але не завжди правильно і своєчасно здійснюють вибір оптимальних стратегій у розвитку вітчизняної освіти. Завдання необхідності прогностичної оцінки наслідків рішень, що приймаються у системі післядипломної педагогічної освіти, розуміння відповідальності за них і недостатній розвиток у процесі професійного утворення гуманістично орієнтованого, прогностичного образу мислення і діяльності усвідомлюють не всі суб'єкти освітньої діяльності, не для всіх актуальний І. Підласий, який зазначає: «Педагогіка, яка пояснює минуле, нікому не потрібна».

Сьогодні післядипломна педагогічна освіта може служити прикладом для організації інших форм післядипломної освіти для інших спеціальностей. Саме вона і відповідні педагогічні компетентності є передумовою ефективного встановлення міждисциплінарних зв'язків, в той же час організація самоосвіти педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти залишається найбільш трудно реалізованим практичним завданням. Виникає потреба у нових формах, методах,

технологіях, критеріях взаємодії з педагогічними кадрами, які б допомагали та спонукали педагогів до самостійного сприйняття необхідності удосконалення та мотивованого підвищення своєї професійної компетенції. Найчастіше це відбувається через роботу у відповідних методичних об'єднаннях педагогічних працівників, творчих групах, педагогічних майстернях, тренінгах, семінарах, практикумах, конференціях.

Така робота дозволяє продовжити розпочаті у курсовий період проекти системним завершенням у післякурсний період курсовим завданням. Зведення результатів до залікової книжки дає можливість простежити певне зростання самоосвітньої діяльності, провести вчасне коригування, за умови необхідності, проконсультувати, допомогти у разі невміння реалізувати заплановане. До цього можна додати, що нові тенденції соціокультурних контекстів, конфронтація з ними або сприйняття цих нових обставин сприяє тому, що відносно швидко, але не просто змінюються певні інтереси, формується вже в іншому новому аспекті ціннісна картина своєї власної особистості, її місця в житті, в професійній діяльності, обмірковуються нові орієнтири та траєкторії розвитку життєвого успіху та професійної педагогічної кар'єри [1]. Базова філософська підготовка педагогічних кадрів здійснюється у педуніверситетах. А сьогодні педагог вимушений творчо застосовувати філософські знання у практичній площині і займатися філософською самоосвітою використовуючи можливості дистанційної освіти. До цього можна додати, що зміна філософської підготовки педагогів і керівників навчальних закладів є необхідністю, що викликана певними протиріччями сучасного суспільства [3]. Головним є суттєве протиріччя між соціальним, моральним характером освіти та антисоціальним, бездуховним ринком, існуючою сферою послуг, сучасними засобами масової інформації. Молодь спостерігає за зростаючим розривом між багатими та бідними. Після батьківського затишку, рідного навчального закладу, роботи (найчастіше у державному секторі) молода людина опиняється сам на сам із ситуацією на вулиці, в транспорті, у сфері розваг. А там вже інша атмосфера з іншими цінностями. Дослідники пропонують замислитися над аксіологічним виміром сучасної освіти [2].

Суттєві застереження щодо ідеалізації та обґрунтування необхідності врахування суперечностей, конфліктів, ризиків висувають також чисельні дослідники: Ю.Д.Бойчук, І.Д.Денисенко, К.І. Карпенко, С.Ф. Клепко, В.В. Корженко, О.М. Микитюк, М.Д. Култаєва, І.О. Радіонова, Н.В.Радіонова, О.В.Садоха, І.В.Степаненко. Важливо підкреслити, що сьогодні німецька еволюційна педагогіка критикує як авторитарне, так і вільне виховання. Захоплення антиавторитарним вихованням поступилося місцем виваженої виховної практиці, характерною рисою якої є культура щодо вільного вибору і певної свободи. Тут є ціле поле для сучасного керівника закладу вже з новою філософією освіти. Дослідження В.П.Андрущенка, В.В.Платонова, К.Р.Поппера свідчать про посилення тривожних симптомів того, що людина і

суспільство в цілому часто не усвідомлюють необхідність такого способу мислення і дії, а це відгукнеться можливими руйнівними наслідками на мікро- і макрорівнях різних сфер життєдіяльності. Багато в чому це є наслідком недостатньої орієнтації педагогічної професійної освіти на формування духовного світу педагогів як вузьких фахівців, а не як особистості, її світоглядів, нерозуміння своєї ролі і місця в соціумі, наслідків своєї діяльності. У свою чергу це пов'язано з тим, що має місце зараз: репродуктивним характером підношення людині знань (у вигляді завершеної системи), з тими, що розвинулися раніше технократичними орієнтирами професійної освіти, загальною теоретичною і практичною неопрацьованістю питань його випереджаючої функції.

У цьому зв'язку потрібно знаходити шляхи зміни філософії навчального плану професійної педагогічної освіти, виведення її на інший якісний рівень на основі значного розширення рамок розгляду і рішення проблем освіти з позиції усього комплексу наук про людину, про шляхи розвитку її як об'єкта і суб'єкта дії. Дистанційна освіта у проблемному полі безперервної освіти потребує окремого спеціального дослідження. В розвинених країнах, де вже діють чисельні центри комп'ютерного навчання, підтверджена і його чисто практична ефективність – з точки зору швидкого оволодіння навчальними програмами та професійними знаннями і навичками. Проте все ж є багато питань, які потребують подальших досліджень, адже дистанційне навчання позбавляє учня різностороннього соціокультурного та педагогічного впливу і цим прирікає на однобокий інтровертивний розвиток, по суті – відчуження від соціуму. Сьогодні проводяться певні дослідження з цього питання [4]. Насторожує звичка молодого покоління працювати за певними алгоритмами, швидко засвоївши сучасні технічні засоби класно-урочної системи. Інша проблема – залежність від комп'ютерних технологій, дослідження з цього питання також проводяться у нашому регіоні. Є певні проблеми в системі навчання педагогів старшого віку, які часто негативно відносяться до сучасної комп'ютерної техніки. Всі ці проблеми потребують також системного розгляду. Важливо врахувати і комп'ютерні ризики [5].

Можна зауважити, що післядипломна освіта передбачає певну деконтекстуалізацію для того, щоб педагоги змогли вийти за межі рутинної повсякденності і ситуативної обумовленості на більш високий рівень розуміння призначення і пов'язаних з ним освітніх та управлінських завдань. Вибір за вчителем. Конструкт освіти протягом усього життя набув тривіальності, але переважно як необхідність освіти у навчальному закладі чи з потреб. У системі післядипломної педагогічної освіти саме першим кроком пропонується філософсько-антропологічне обґрунтування конструкту саме виходячи з потреб саморозвитку людини і її індивідуальності для збереження людського. Ця думка повинна бути наскрізною у подальших дослідженнях системи післядипломної освіти. Важливо поєднати післядипломну освіту із життєвими траєкторіями розвитку особистості педагогічного працівника. Хотілося б звернути увагу на інноваційну діяльність у роботі педагогічних працівників: сьогодні вона актуальна, але при цьому необхідно враховувати її амбівалентність за багатьма показниками.

Висновки. Враховуючи важливість системного аналізу щодо тенденцій подальшого розвитку сучасної системи післядипломної педагогічної освіти і практичної підтримки освітніх реформ громадськістю, виявлені у дослідженні тенденції можуть бути основою для подальшої розробки проблем, що пов'язані з філософським осмисленням майбутнього вітчизняної освіти, для розробки тематичних спецкурсів, для підготовки педагогів та керівників загальноосвітніх навчальних закладів у якості освітніх філософів на курсах підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної освіти, для роботи з широкими колами громадськості в регіональних центрах з розвитку громадських організацій, для становлення соціального партнерства. Результати дослідження можуть використовуватися для визначення суттєвих змін у стратегії розвитку освітньої галузі на регіональному та державному рівнях, допоможуть вони в організації освітньої діяльності як цілісного процесу освіти особистості протягом усього життя, у тому числі використовуючи повною мірою систему післядипломної педагогічної освіти за концепцією випереджаючої освіти для сталого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Братаніч Б.В. Маркетинг в освіті як предмет філософського аналізу: дис...д-ра філос. наук: 09.00.10 / Братаніч Борис Володимирович. АПН України; Інститут вищої освіти. — К., 2006. — 418с.
2. Култаева М.Д. Аксиологический конструктивизм, или кое-что об опыте переоценки всех прежних ценностей / М.Д. Култаева. // Sofia. Журнал философов славянских стран. Жешув (Польша). — 2005. — № 5. — С. 31-39.
3. Радіонова Н.В. Філософське спілкування у контексті проблем удосконалення освіти / Н.В. Радіонова // Філософские проблемы гуманитаризации высшего образования. Сумы–Бердянск, — 2002. — С.112-114.
4. Романенко М.І. Освітня парадигма: генезис ідей та систем / М.І. Романенко. — Д.: Промінь, 2000. — 157с.
5. Степаненко І.В. Життєва компетентність особистості: філософсько-антропологічний та соціокультурний виміри / І.В. Степаненко, М.Д. Степаненко. — Харків: ХДУХТ, 2011. — 220 с.